

УДК 37.014.6 : 372(045)

DOI 10.31651/2524-2660-2018-13-38-44

ORCID: 0000-0003-3214-7675

ДЕСЯТОВ Тимофій Михайлович,
доктор педагогічних наук, професор, директор
Навчально-наукового інституту педагогічної
освіти, соціальної роботи і мистецтва,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна
e-mail: desyatov50@ukr.net

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ІЗ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Розглянуто питання підготовки фахівців з дошкільної освіти в Україні. Доведено необхідність поєднання національних і загальноєвропейських стандартів освіти. Наголошено, що провідна ідея підготовки фахівців із дошкільної освіти в Україні відповідно міжкультурної взаємодії ґрунтується на необхідності врахування світових глобалізаційних та інтеграційних процесів розвитку теорії й практики педагогічної освіти, принципів мультикультурності, поліетнізму в поєднанні з тенденціями регіоналізації. Установлено, що акцент у підготовці педагогів усе більше зміщується в сторону поліпшення якості й неперервності педагогічної освіти, посилення професіоналізму, загальної культури фахівців із дошкільної освіти, відповідальності за результати своєї праці. Акцентовано увагу на тому, що більшої уваги варто приділяти професіоналізації відбору осіб для отримання педагогічної освіти, уточненню критеріїв і підвищенню вимог до її здобувачів як на етапі вступу до закладів вищої освіти, так і у процесі навчання в ньому. Виокремлено чинники, які мають пріоритетний вплив на формування професійних компетентностей фахівців у галузі дошкільної освіти.*

***Ключові слова:** заклад дошкільної освіти; вихователь; фахова підготовка; фахівець; дошкільна освіта; вища освіта; заклад вищої освіти; система професійної підготовки; педагогічні кадри; освітній процес.*

Постановка проблеми. Нині гостро стоїть проблема розвитку педагогічної майстерності фахівців дошкільної освіти, причому як досвідчених, так і молодих. В умовах зростання ролі знань і технологій у житті суспільства та інтенсифікації процесів економічної й культурної глобалізації освіта все більше позиціонується як дієвий інструмент формування особистості, здатної жити в умовах динамічних змін. Одночасно масштабні суспільні зміни і модернізація освіти висувають нові вимоги до якості підготовки і професіоналізму майбутніх фахівців із дошкільної освіти в Україні. Цілеспрямоване входження України у світову спільноту, модернізація міжнародного порядку в контексті визначених пріоритетів вимагає від системи вищої освіти поетапно реалізовувати складники наявної мегасистеми цілісного освітнього простору, що зумовлено особливою актуалізацією глобалізації всіх сфер життєдіяльності особистості й суспільства в умовах загальноцивілізаційних тенденцій сучасного світу. У цьому контексті вища школа повинна надати молодій людині елементарні знання і можливості інтегруватися в соціумі, самовизначитися в житті, активно діяти, бути конкурентоспроможною на світовому ринку праці, а також опанувати мистецтво швидких трансформаційних змін в освітніх системах, як у локальному (регіональному, національному) середовищі, так і глобальному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблеми фахової підготовки фахівців із дошкільної освіти перебували в полі зору зарубіжних і вітчизняних науковців (А. Алексюк, В. Андрущенко, Л. Артемова, О. Абдулліна, А. Богуш, Г. Беленька, З. Борисова,

В. Бондар, Н. Голота, Н. Грама, Н. Денисенко, Т. Добутько, О. Дубасенюк, Т. Жаровцева, О. Запесоцький, І. Зязюн, Е. Карпов, Б. Корольов, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, Н. Лисенко, В. Лозова, А. Маркова, О. Мороз, Л. Мітіна, В. Олійник, Т. Поніманська, С. Сисоєв, В. Сластьонін, Н. Талізін, Н. Хмель, Є. Шиянов, Х. Шапаренко та ін.).

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз наукових джерел із проблеми підготовки фахівців із дошкільної освіти в Україні в сучасній педагогічній науці та практиці.

Виклад основного матеріалу. Нові реалії сьогодення, орієнтація українського суспільства на демократичні принципи, реорганізація системи дошкільної освіти зумовлюють необхідність змін і в системі підготовки фахівців дошкільної освіти. Про це йдеться в Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)», у якій передбачено перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, формування мережі закладів вищої освіти, здатної за освітніми і кваліфікаційними рівнями, типами, формами і термінами навчання, джерелами фінансування задовольняти інтереси особи, потреби кожного регіону і держави в педагогічних кадрах. Сучасній Україні потрібні фахівці дошкільного профілю нової формації з конкурентно придатним європейським чи світовим рівнем кваліфікації для досягнення єдиної мети – формування гармонійно розвиненої особистості [9, с. 73].

Загальновідомо, що основою навчання будь-яких фахівців є професіограма чи модель готовності до майбутньої професійної діяльності, яка охоплює відповідні компоненти, методологічні підходи, принципи, зміст підготовки, певні вимоги до обсягу знань, умінь і професійно-особистісних якостей, а також сприяє підвищенню ефективності майбутньої діяльності. З огляду на такий підхід у навчанні заклади вищої освіти мають забезпечувати формування готовності кожного випускника до майбутньої професійної діяльності, розвивати їх професійну свідомість. Це можливо тільки за умови, що пізнавальна діяльність здійснюється на межі професійної, тобто пізнавальні дії. Тому на етапі планування освітнього процесу необхідно враховувати, наскільки можна реально забезпечити співвідношення між професійними знаннями, вміннями студентів і розвитком їхніх професійно-особистісних якостей, основними видами діяльності майбутнього педагога і його функціями в означеному професійному руслі [7, с. 123].

Видатний педагог Софія Русова – фундатор національної системи дошкільного виховання в Україні – вважала, що «нація народжується коло дитячої колиски» [10]. Виходячи з її слів, варто зауважити, що дошкільний вік є досить чутливим до формування дитячої особистості, а саме – формування світосприйняття та світорозуміння. Досить важливим у цей період є родинне виховання та виховання в закладах дошкільної освіти. Переосмисленням ролі дошкільного періоду дитинства для розвитку особистості пояснюється підвищена увага соціуму до підготовки фахівців в дошкільній галузі [2, с. 45].

Систему професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти Ю. Косенко [8, с. 18] розглядає як специфічну галузь педагогічної освіти, що цілком орієнтована, у головних вимірах структурно її повторює й розвивається в напрямках еволюції останньої. Здійснюючи ретроспективний аналіз становлення й розвитку системи підготовки фахівців із дошкільної освіти в Україні у другій половині XX–XXI століття, науковець наголошує, що:

- система професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в державі (дошкільна галузь педагогічної освіти) і педагогічна система як педагогічний процес у професійному закладі освіти – поняття не тотожні;
- система підготовки педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти функціонує в масштабах держави, а педагогічна система як упорядкована педагогічною

технологією цілеспрямована організація навчання і виховання майбутніх фахівців (педагогічний процес) здійснюється в конкретному закладі освіти;

- функціонування системи професійної підготовки фахівців дошкільної освіти як підсистеми педагогічної освіти обумовлено станом розвитку суспільства і в усі часи визначалося політикою держави в галузі освіти [8, с. 18–19].

На думку, Г. Беленької, освітній процес у закладах вищої освіти залежить від різних чинників, що впливають на нього: «у сучасній системі дошкільної освіти відбуваються значні зміни, пов'язані з пошуками оновлення її змісту, перебудовою взаємодії в системі «педагог – дитина», появою різних типів і видів закладів дошкільної освіти. Певна річ, інноваційні освітні напрями в системі суспільного дошкільного виховання й освіти потребують педагога нового типу і висувають значні вимоги до його професійної компетентності» [1, с. 10]. Тобто, науковець указує, що сутність психолого-педагогічної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти полягає у формуванні професійної компетентності, що включає систему психологічних, загальнодидактичних, фахових знань, розвиток фахових умінь, професійних здібностей і професійно значущих рис особистості. Аналізуючи професіограми педагога, Г. Беленька зазначає, що в основному в них визначено «перелік педагогічних здібностей, що являють собою синтез багатьох якостей розуму, почуттів і волі особистості» [1, с. 20].

Науковці Л. Загородня і С. Титаренко схарактеризували портрет педагогічно майстерного вихователя закладу дошкільної освіти і зазначили, що майбутній фахівець дошкільної освіти має добре орієнтуватися в сучасних вимогах, бути спрямованим на майбутнє, творчо ставитися до власної професійної діяльності: «Поряд із високими моральними якостями, глибокими знаннями методики навчально-виховної роботи і психологічних особливостей дітей дошкільного віку вихователь повинен мати комплекс професійно важливих психологічних якостей, які визначають його педагогічну майстерність. Ці вимоги диктує специфіка професії вихователя й об'єкта його діяльності – особистості дошкільника» [6, с. 18].

Провідна ідея підготовки майбутніх фахівців із дошкільної освіти в Україні ґрунтується на необхідності врахування світових глобалізаційних та інтеграційних процесів розвитку теорії й практики педагогічної освіти, принципах мультикультурності, гетерогенності й поліетнізму в поєднанні з тенденціями регіоналізації. Глобалізація передбачає відповідність педагогічної освіти особливостям глобального розвитку, об'єднання кращих інтелектуальних ресурсів, міжнародне співробітництво в освітній сфері, що побудоване на засадах діалогу і взаємопроникнення культур. У кількісно-якісному співвідношенні акцент у підготовці педагогів усе більше зміщується у сторону поліпшення якості й неперервності педагогічної освіти, посилення професіоналізму, загальної культури фахівців з дошкільної освіти, відповідальності за результати своєї праці.

Слід зазначити, що більшої уваги варто приділяти професіоналізації відбору осіб для отримання педагогічної освіти, уточненню критеріїв і підвищенню вимог до її здобувачів як на етапі вступу до ЗВО, так і у процесі навчання в ньому. У межах гуманістичних підходів теорія й практика професійної підготовки фахівця з дошкільної освіти актуалізує ідеї становлення професійної індивідуальності та професійного саморозвитку вихователя. У цьому контексті Українській державі потрібні фахівці з широкими за обсягом і глибинними за змістом знаннями і вміннями, які спроможні їх застосовувати в нетиповій ситуації й водночас прагнуть до критичного осмислення буття, тобто є всебічно компетентними в галузі своєї професійної діяльності та суспільного життя [4, с. 51].

В утвердженні цих цінностей чільне місце належить новій генерації вихователів європейців. Підготовка таких педагогів є загальною потребою суспільства, що швидко змінюється, відбудовуючи нову історичну реальність – єдиний європейський освітній простір. Як Європейська держава, Україна має орієнтуватися на участь у формуванні загальноєвропейського освітнього простору в процесі конструктивного діалогу із Заходом. Найскладніша проблема вбачається в тому, щоб перевести концепцію європейської освіти в системний комплекс видів або напрямів педагогічної діяльності, що міститься в парадигмі гуманістичних цінностей. З іншого боку, не менш важливою є проблема готовності українського педагога (вихователя) до педагогічної діяльності в межах загальноєвропейського простору, що значною мірою залежить від здатності фахівця в галузі дошкільної освіти стати над національним контекстом, розвинути в собі європейську свідомість та індивідуальне відчуття моральної відповідальності в плюралістичному суспільстві [3, с. 27–31].

Незважаючи на певні культурно-історичні відмінності в розвитку України і країн Європейського Союзу, функціональна спільність національних систем підготовки педагогічних кадрів уможливує необхідність ретельного дослідження перспектив розвитку європейського співробітництва у сфері педагогічної освіти і пошуку корисних для нас форм участі в ньому. Модернізація педагогічної освіти в Україні в контексті намірів щодо входження в європейський освітній простір актуалізує вивчення досвіду європейських країн.

У світовому освітньому просторі існують розбіжності в поглядах щодо професійної діяльності педагогів, а відповідно і до фахової підготовки. Зокрема, в англійських країнах (США, Велика Британія, Канада) стандартизований характер сучасних реформ потребує формування в педагога готовності до їх утілення. Ставлення до педагога в контексті реформування освітнього простору часто є різним: як до чинника якості освіти, а також як до провідного суб'єкта розв'язання цієї проблеми. Провідною ідеєю першого підходу вважається стимулювання до підвищення якості професійної діяльності тільки через ринкові механізми конкурентної боротьби та звітності перед споживачем. У такому разі стандарти розглядаються як ще один із засобів тиску на фахівця. Другий підхід є досить поширеним у 90-х рр. ХХ ст. і особливо початку ХХІ ст. Він передбачає формування в педагога активності, творчого ставлення до процесу реалізації освітніх змін, дає йому відчуття особистісної причетності не тільки до їх утілення, а й до створення, унаслідок чого він стає суб'єктом, а не об'єктом реформ. Представники такої позиції розробки стандартів педагогічну діяльність розглядають як необхідну умову самовдосконалення, набуття педагогічною професією повноцінного автономного статусу. У країнах Європейського союзу підготовці фахівця в галузі дошкільної освіти також відводиться важлива роль, при цьому його підготовка залежить від традиційних аспектів їхньої професійної діяльності, а вихователь сприймається як інноватор, менеджер-організатор освітнього процесу: дослідник власної професійної діяльності, технологічно компетентний комунікатор, активний учасник навчального співробітництва, взаємодопомоги й підтримки [5, с. 54].

Європейськими експертами визначено три групи нових професійних компетентностей фахівців у галузі дошкільної освіти, пріоритетний вплив на формування яких здійснюють такі чинники:

1. Соціальні зміни зумовлюють необхідність формування таких компетентностей педагога:
 - компетентності у сфері громадянської освіти дітей: готовність до життя в мультикультурному толерантному суспільстві, яке забезпечує рівні можливості для

- особистісного і професійного розвитку всіх громадян; формування стилю життя з урахуванням вимог збереження стабільного навколишнього середовища; сприяння гендерній рівності в сім'ї, на роботі, у суспільному житті; усвідомлення себе громадянином Європи і виконання функцій, що відповідають такому статусу; готовність до управління власним кар'єрним розвитком;
- компетентності у сфері розвитку навчальних умінь дітей, що необхідні для неперервної освіти в суспільстві знань: мотивація до отримання знань, що виходять за рамки обов'язкової освіти; уміння будувати самостійну навчальну траєкторію; уміння здобувати нову інформацію; комп'ютерна грамотність; креативність та інноваційність; готовність до розв'язання проблем; підприємницькі вміння; комунікативні вміння;

2. Різноманітність дитячого контингенту і зміни в середовищі закладів дошкільної освіти. Такі зміни вимагають від педагога врахування нових умов здійснення освітнього процесу: уміння співпрацювати з дітьми різного соціального, культурного і етнічного походження; уміння співпрацювати з батьками дітей та іншими соціальними партнерами. Педагог повинен уміти інтегрувати ІКТ в освітній процес і у професійну практику в цілому.

3. Зростаючий рівень професіоналізації діяльності фахівців у галузі дошкільної освіти передбачає: дослідницький характер професійної діяльності, готовність до розв'язання професійних проблем; відповідальне ставлення до свого професійного розвитку як до неперервного процесу. Тобто, слід розуміти, що по закінченню ЗВО освіта не припиняється, а змінює лише форму [4, с. 52–53].

Отже, активні зусилля української науково-педагогічної громади щодо модернізації педагогічної освіти, політична підтримка цього процесу на національному і регіональному рівнях сприяють утворенню європейського простору педагогічної освіти, а ідеї, що покладені в основу модернізації педагогічної освіти, пов'язані з урахуванням багатовекторного феномену культури як специфічного способу людської діяльності, яка, насамперед, реалізується в умовах полікультурного суспільства у сфері міжкультурної взаємодії в межах освітнього середовища.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На підставі здійсненого аналізу з'ясовано, що підготовка фахівців з дошкільної освіти в Україні є закономірним виявом глобалізаційних процесів. Сучасний етап розвитку людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань, характеризується якісно новими вимогами до розвитку педагогічної освіти, зміст якої змінюється від навчання фахівців єдиним принципам діяльності відповідно до національних стандартів, створення національних ідентичних підходів до виробництва корисного знання в міжнародному вимірі, формуючи при цьому основи міжнародної освіти. В розвитку української освітньої системи необхідні чіткі методологічні орієнтири, стратегічні напрями реалізації поставленого завдання.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – Київ : Світоч, 2006. – 304 с.
2. Беленька Г. В. Підготовка фахівців для дошкільної галузі : стратегія змін / Г. В. Беленька // Молодий вчений. – 2017. – №3.2 (43.2). – С. 45.
3. Десятов Т. М. Вища педагогічна освіта України в контексті світових глобалізаційних процесів : порівняльний аналіз : монографія / Т. М. Десятов, І. Т. Лещенко. – Київ : Арт Економі, 2014. – 152 с.
4. Десятов Т. М. Стратегічні напрями реформування педагогічної освіти і моделей модернізації управління освітою в зарубіжних країнах / Т. М. Десятов // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – 2016. – № 12. – С. 51–53.
5. Десятов Т. М. Модернізація вищої педагогічної освіти з позицій реалізації модульно-діяльнісних програм : зарубіжний досвід / Т. М. Десятов // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, II (8). – 2014. – № 16. – С. 54.

6. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посіб. / Л. П. Загородня, С. А. Титаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
7. Івах С. М. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми раннього віку / С. М. Івах // Збірник наукових праць : педагогічні науки. – 2016. – Випуск LXXIV. – С. 123.
8. Косенко Ю. М. Система професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в Україні з позиції історико-педагогічного дослідження / Ю. М. Косенко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2009. – Випуск 51. – С. 18–19.
9. Куліш Р. В. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності / Р. В. Куліш. // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2014. – № 1.45 (106). – С. 73.
10. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – Київ : Освіта, 1996. – 304 с.

References

1. Belyanka, G. V. (2006). *Mentor of preschool children: becoming a specialist in a learning environment: monograph*. Kyiv (in Ukr.)
2. Belyanka, G. V. (2017). *Training of specialists for the preschool industry: a strategy for change* (Young Scientist), 3.2 (43.2), 45 (in Ukr.)
3. Desyatov, T. M. (2014). *Higher pedagogical education of Ukraine in the context of global globalization processes: comparative analysis: monograph* / Kyiv: Art Economics (in Ukr.)
4. Desyatov, T. M. (2016). *Strategic Directions of Reforming Pedagogical Education and Models of Modernization of Education Management in Foreign Countries* (Herald of Cherkasy University), 12, 51-53 (in Ukr.)
5. Desyatov, T. M. (2014). *Modernization of higher pedagogical education from the standpoint of the implementation of modular-activity programs: foreign experience* (Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology), 16, 54 (in Ukr.)
6. Zagorodnya, L. P. (2010). *Pedagogical mastery of the teacher of a preschool institution: teaching. manual*. Sumy: University Book (in Ukr.)
7. Ivach, S. M. (2016). *Training of future specialists of pre-school education for work with children of early age* (Collection of scientific works: pedagogical sciences), LXXIV, 123 (in Ukr.)
8. Kosenko, Yu. M. (2009). *The system of vocational training of pedagogical staff of preschool education in Ukraine from the standpoint of historical and pedagogical research* (Collection of scientific works. Pedagogical sciences). Kherson: KHDU, 51, 18-19 (in Ukr.)
9. Kulis, R.V. (2014). *Training of future specialists in pre-school education for professional activity* (Scientific Bulletin of the V.U. Sukhomlynsky State University of Mining. Pedagogical sciences), 1.45 (106), 73 (in Ukr.)
10. Rusova, S. (1996). *Selected Pedagogical Works*. Kyiv: Education (in Ukr.)

Abstract. DESYATOV Tymofii Mikhailovich. Preparing pre-school educators in Ukraine

Introduction. Now, the problem of the development of pedagogical skills of pre-school education specialists, both experienced and young, is acute. In this context, the higher school should provide the young person with elementary knowledge and the ability to integrate in society, self-determination in life, to act actively, to be competitive in the world labor market, and to master the art of rapid transformational changes in educational systems both in the local (regional, national) environment, and in the global space.

Purpose. To carry out a theoretical analysis of scientific sources on the problem of training specialists in preschool education in Ukraine in modern pedagogical science and practice.

Results. The leading idea of training specialists in preschool education in Ukraine, in accordance with the intercultural cooperation, is based on the need to take into account the global globalization and integration processes of the development of the theory and practice of pedagogical education, the principles of multiculturalism, polytheism in conjunction with the tendencies of regionalization. Increasing attention should be paid to the professionalization of the selection of individuals to receive pedagogical education, to clarify the criteria and to increase the requirements for its applicants both at the stage of admission to higher educational institutions and in the process of studying therein.

Originality. The issue of preparation of specialists in preschool education in Ukraine is considered. The necessity of combining national and European standards of education is proved. It is proved that the leading idea of preparation of specialists in preschool education in Ukraine, in accordance with the intercultural cooperation, is based on the need to take into account the global globalization and integration processes of the development of the theory and practice of pedagogical

education, the principles of multiculturalism, polytheism in conjunction with the tendencies of regionalization. The factors, which have a priority influence on formation of professional competences of specialists in the field of preschool education, are singled out.

Conclusion. *The modern stage of development of human civilization, defined as the transition to a society of knowledge, is characterized by qualitatively new requirements for the development of pedagogical education, the content of which varies from the training of specialists to the unified principles of activity in accordance with national standards, the creation of national identical approaches to the production of useful knowledge in an international dimension, forming with the fundamentals of international education. The development of the Ukrainian educational system requires clear methodological guidelines, strategic directions for the implementation of the task.*

Key words: *preschool institution, teacher; specialist training; specialist; preschool education; higher education; institution of higher education; system of vocational training; pedagogical staff; educational process.*

*Одержано редакцією 31.08.2018
Прийнято до публікації 05.09.2018*